

**Сакун А. В.**

доктор філософських наук, доцент,  
завідувач кафедри філософії,  
політології та українознавства  
*Київський національний університет  
технологій та дизайну  
м. Київ, Україна*

## **ОСВІТА МАЙБУТНЬОГО: КРИТЕРІЇ САМОВИЗНАЧЕННЯ**

Стратегічним завданням освітнього процесу сьогодні є формування мислячої, креативної особистості, розвиток її інтелектуального та морального рівня, природних здібностей та задатків. Разом з тим загальні тенденції поступу суспільства в глобальному світі визначили нагальну потребу пошуку нових засобів і стимулів розвитку педагогічної науки та практики, перебудови структурних елементів системи української освіти. Лише людиноцентрична, вільна від догматизму і віджилих схем освіта відкриє можливості реалізувати особистісний потенціал, реалізуватися у складному і багатогранному світі глобальний трансформацій, бути здатним вирішувати технологічні, економічні, соціальні, культурні проблеми, поставлені динамікою цивілізаційного поступу. Продуктивне вирішення цих проблем забезпечується інтелектуальним потенціалом філософії освіти.

Актуалізація проблеми розвитку освіти в контексті філософського осмислення забезпечує життєздатність науки, примножує її духовне і смислове джерело, зберігає автентичність та самотність. Однак необхідно враховувати також умови сучасного постіндустріального, інформаційного, урбанізованого суспільства, котре динамічно розвивається і вимагає особливого напруження сил та енергії, специфічних умінь та широких знань для пристосування до складних реалій сьогодення, до процесу пошуку істини в рамках нової парадигми знання.

Сучасний світ – світ не лише глобальних соціально-економічних трансформацій, науково-технічного прогресу, інформаційної революції. Що, звичайно, цілком справедливо. Проте не у меншій мірі обґрунтовано оцінювати його як світ творчості, освіти і знання. Значущість освіти сьогодні стала величезною. Вона є найбільш масовою і найбільш стратегічно орієнтованою сферою діяльності суспільства. Освіта невід’ємна сьогодні від кожної людини, оскільки істотно впливає на її життя, визначає багато в чому сьогодення і майбутнє. У сфері освіти досягнуті значні результати, і разом з тим реформування, прагнення до її якісної зміни – одна з характерних рис нашого часу. Вироблення ефективної стратегії вдосконалення освіти повинно спиратися на глибоке вивчення і філософське узагальнення як реального життєвого досвіду, так і перспектив подальшого розвитку нашої цивілізації.

Світ буквально на наших очах перетворився на цілісну систему, що стрімко розвивається. Почалася ера єдиного історичного процесу, в якому долі всіх народів тісно переплетені і жодна країна не може існувати автаркічно. І цей процес оголив найглибинніші суперечності людських відносин, суспільного устрою в небачених по своїх масштабах і значущості глобальних проблемах сучасності. Всі ці грандіозні зміни в житті людей тісно пов’язані з розвитком освіти. Вони багато в чому спиралися на освіту, але і у свою чергу робили істотний вплив як на її форму, так і на її зміст.

Освіта сьогодні – це величезна і надзвичайно важлива сфера людської діяльності. Масштаби тих успіхів і проблем, які пов’язані з освітою у наш час, дають повну підставу вважати, що XXI століття є не тільки століттям безпрецедентних соціальних змін і науково-технічного прогресу, але і століттям творчості, креативної особистості. Вона і повинна стати головною метою дослідження. Адже в наявному освітньо-педагогічному просторі педагогічна взаємодія здійснюється за суб’єкт-об’єктною мо-

деллю. Учень (студент) реально представлений як об'єкт прикладання педагогічних зусиль («впливів»). Хоча, як стверджується в наукових розвідках з філософії освіти, педагогіки, учень – не тільки «об'єкт», а й «суб'єкт» навчання і виховання, і навіть – «повноправний суб'єкт». Але все це не завжди так як у теорії, так і на практиці. Якщо вся дидактика так чи інакше орієнтована на передачу готового знання, якщо навчання має на меті формування «знань, вмінь, навичок», якщо виховання розуміється і здійснюється як спосіб адаптації індивіда до норм і правил існуючого суспільства або як «прищеплення» певних позитивних, соціально корисних рис та якостей, то саме тут торжествує суб'єкт-об'єктна модель: учень залишається в першу чергу об'єктом.

Освітній простір, організований за мірками формально-логічного підходу, при якому учень розуміється як об'єкт, ворожий духовно-душевному виміру людського буття: формалізм є бездушним «за визначенням», і духовність у такому просторі не живе. Якщо пригадати розрізнення *М. Бубером* зв'язків «Я – Ти» і «Я – Воно», то зрозуміло, що традиційний освітній простір організований суто за другим типом: тут усюди – «Воно» (вони), тут немає «зустрічі» як такої. Панує зовнішня доцільність, розумне життя, як і творчість для нього – щось чуже, мало чим відрізняється від фізичної праці. Отже, для формування творчої, мислячої особистості потрібен відповідний освітній простір, в якому може відбуватися дійсно інноваційна, відповідна запитам сучасності освіта.

На рівні розумно організованого освітнього простору принципово змінюється предмет діяльності. Предметом діяльності суб'єктів освітньої діяльності повинні слугувати культурні потреби і творчі здібності вчителів, учнів, батьків, управлінців і всіх тих, хто так чи інакше включається в простір освітньої діяльності. Зокрема – потреба в поглибленні своїх знань, а не завчених чужих, і не стільки здатність засвою-

вати відпрацьовані іншими вміння і навички, скільки здатність творчо перетворювати умови їх набуття і застосування. Оволодіння готовим знанням за підручниками, свого часу придатними для соціального функціонування (у тому числі і для професійного), не має нічого спільного з поняттям і сутністю творчої особистості, здатної до активного життя в сучасну інформаційну епоху.

Домінування формально-логічних форм подачі знань прирікає процес розвитку освіти на застій. В формах формально-логічної активності людина не здатна переживати свою діяльність в її культурно-людській змістовності. Знання звужується до простої інформації про події, до суми алгоритмів і схем діяльності, що ззовні прикладаються до дійсності і тому ставляться до неї формально. Догматизм в освоєнні знань гуманітарного циклу є наслідком безмірного формалізму в навчанні і вихованні, відриву слова від думки, думки від смислу, слова від діла, а діла – від особистісно значимого ейдосу – ідеалу.

Якщо гуманітарні знання освоюються в творчій, розумній формі, вони одразу ж розкриваються не як об'єкт привласнення і не як інформація про щось, а як смисловий зміст світу, в якому живуть, відчувають і страждають реальні люди, як те, що безпосередньо стосується кожного особисто, але не повчає, а оживляє й наповнює індивідуальну діяльність, індивідуальне спілкування, індивідуальне сприйняття буття. Мисленнево-творча форма освоєння знань в першу чергу гуманітарних, дає можливість усвідомити суспільно-людський, смисловий характер своєї діяльності, усвідомити міру та глибину інтеграції своєї самості з іншими суб'єктними центрами-світами. В такому випадку знання набувають змісту власного духовно-практичного досвіду суб'єкта і водночас – актуалізують самий цей досвід. Спосіб своєї активності вже не виступає схемою довільно й корисливого розщеплення об'єкта, а постає у своїй смисловій співмірності зі смислами самої реальності.

Сам характер знань гуманітарного циклу уможлиблює розгорнути їх як власне культуру. Історія, література, мистецтво, цикл філологічних предметів, філософія – за своєю природою розкриті «назустріч» суб'єкту: вони немов би очікують взаємодії із «живою» суб'єктивністю. Формально-логічна, розсудкова ж дидактика (дидактика від розсудку) робить все для того, щоб ця взаємодія не відбулася. Дух корисності, дух виживання й споживання перетворює культурний зміст на псевдокультуру, і діти звикють давати аналіз літературним образам-персонажам так само легко, як гратися в комп'ютерні ігри, які не потребують особливого розумового напруження, не потребують «субстанції» інтелекту.

Важливе значення в цьому процесі належить знанням, котрі повинні бути якісними. В силу чого постає проблема *елітного знання*. Воно допомагає продуктивно вирішувати суперечності, що накопичувалися (і накопичуються завдяки нашим спробам щось реформувати, але на старій основі під кутом старого педагогічного мислення), у царині освіти. Для цього потрібно трансформувати самий педагогічний простір, обмежуючи домінування формально-логічних форм його організації і крок за кроком приводячи його до власне роузного стану. Педагог з розвиненою культурою філософсько-рефлексивного мислення (яка є синонімом власне мислення як такого) – незамінний в просторі сучасної освіти, навчання і виховання; без такого педагога досягнення належного стану освітнього педагогічного простору просто неможливе.

Зазначені характеристики розвитку людини як особистості в умовах сучасної епохи *«пост»* ставлять низку проблем перед філософією освіти і педагогічною теорією. Саме особливості сучасного етапу цивілізаційного розвитку людства (глобалізація, інтеграційні процеси, інформатизація), які змінюють статус освіти для держави й кожної людини, зумовлюють нові вимоги до освітньої сфери й рівня освіченості людини.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М.: АСТ, 1999. – 592 с.
2. Степин В.С. Теоретическое знание / В. С. Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с. н.
3. Кремень В.Г. Людина перед викликом глобалізації: творчість, людина, освіта / В.Г. Кремень // Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2008. – С. 9-48.
4. Щедровицкий П.Г. Изменения в мышлении на рубеже XXI столетия: социокультурные вызовы / П. Г. Щедровицкий // Вопросы философии. – 2007. – № 1. – С. 36.
5. Пролесев С.В., Шамрай В.В. Освітній проект модерну та сучасний університет / С. В. Пролесев, В. В. Шамрай // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів. – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 175.